

16 PRIEDAS. SUSIJUSIŲ SUINTERESUOTŲJŲ SUBJEKTŲ IR PILIEČIŲ DALYVAVIMAS

2022 m. balandžio ir gegužės mėn. vyko **Konferencija dėl Europos ateities**. Joje žmonės turėjo galimybę pasidalyti mintimis apie tai, ko jie tikisi iš Europos Sąjungos, o konferencijai pasibaigus buvo parengta galutinė ataskaita, kurią sudarė 49 pasiūlymai. Kalbant apie maisto švaistymą, 1-uju pasiūlymu, susijusiu su žemės ūkiu, maisto gamyba, biologine įvairove, ekosistemomis ir tarša, siūloma įgyvendinti priemonę, kuria būtų siekiama taikyti žiedinės ekonomikos principus žemės ūkyje ir skatinti kovos su maisto švaistymu priemones.

Kalbant apie temą „Klimato kaita, aplinka“, 5-asis pasiūlymas susijęs su tvariu vartojimu, pakavimu ir gamyba. Pagrindinis šio pasiūlymo tikslas – kurti žiedinę ekonomiką skatinant tvarius ES gaminius ir gamybą bei žiediškesnes, savarankiškesnes ir mažiau priklausomas medžiagas ES. Dėl šios priežasties į minėtą pasiūlymą, be kita ko, įtrauktos šios priemonės, kurių tikslas:

- naudojant QR kodą ir ekologinį indeksą (angl. *eco-score*) arba skaitmeninį gaminio pasą, nustatyti griežtesnius ir suderintus gamybos standartus ES ir skaidrią visų ES rinkoje parduodamų gaminių ženklinimo sistemą, kiek tai susiję su jų tvarumu ir (arba) aplinkosauginiu pėdsaku, taip pat ilgaamžiškumu;
- toliau vengti švaistymo nustatant prevencijos ir pakartotinio naudojimo tikslus bei atliekų rūšiavimo sistemų kokybės standartus;
- sukurti ES žinių platformą, kurioje būtų pateikiama informacija, kaip užtikrinti ilgalaikį ir tvarų gaminių naudojimą ir kaip remontuoti gaminius, įskaitant iš vartotojų asociacijų gautą informaciją;
- nustatyti priemones, kuriomis būtų kovojama su ankstyvu arba pirmalaikiu (įskaitant suplanuotą) nusidėvėjimu, užtikrinamos ilgesnės garantijos, skatinama teisė į remontą ir užtikrinama galimybė gauti suderinamų atsarginių dalių bei jomis naudotis;
- sukurti antrinių žaliavų rinką, be kita ko, atsižvelgiant į reikalavimus dėl perdirbtųjų medžiagų procentinės dalies ir skatinant mažiau naudoti pirmines medžiagas;
- sparčiai įgyvendinti plataus užmojo tvarios tekstilės strategiją ir sukurti mechanizmą, kuriuo būtų užtikrinama, kad vartotojai žinotų, kad gaminyje atitinka tvarumo kriterijus;
- imtis ES veiksmų, kuriais vartotojams būtų sudarytos galimybės ir jie būtų skatinami gaminius naudoti ilgiau;
- nustatyti griežtesnius gamybos standartus ir sąžiningas darbo sąlygas visoje gamybos grandinėje ir visoje vertės grandinėje.

Vykdydama tolesnę veiklą, susijusią su Konferencija dėl Europos ateities, Komisija paskelbė apie **naujos kartos piliečių forumus**, skirtus konsultuotis su atsitiktine tvarka atrinktais piliečiais prieš teikiant tam tikrus svarbius Europos lygmens pasiūlymus. Viena iš trijų pirmųjų temų, kurias piliečiai turėjo aptarti, buvo maisto švaistymas (kartu su virtualiaisiais pasauliais ir mobilumu mokymosi tikslais), o nuo 2022 m. gruodžio mėn. iki 2023 m. vasario mėn. forumas sušaukė tris sesijas. Nors piliečių forumas nedalyvavo šio poveikio vertinimo tikslais surengtoje konsultacijų veikloje, piliečių rekomendacijos¹ padės Komisijai vykdyti darbą, susijusį su maisto švaistymo prevencija, ir į jas atsižvelgta rengiant pasiūlymą

¹ Europos Komisija, Europos piliečių forumas maisto švaistymo klausimais, galutinės rekomendacijos, 2023 m. vasario mėn., [flw_eu-actions_fwrt_20230210_recom-cit_0.pdf \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/food/communication/consultations/food_waste_en).

dēl teisēkūros procedūra priimamo akto, kurio nustatomi ES masto maisto švaistymo mažinimo tikslai. Svarbu tai, kad piliečių rekomendacijos padēs valstybēms narēms siekti ES maisto švaistymo mažinimo tikslų.

1- Europos Komisijos piliečių forumo maisto švaistymo klausimais parengta piliečių ataskaita

Atsižvelgdama į galutines Konferencijos dėl Europos ateities rekomendacijas, komunikate „Nuo vizijos prie konkrečių veiksmų“ (2022 m. birželio 17 d.) Komisija įsipareigojo sudaryti sąlygas piliečių forumams iš anksto apsvarstyti tam tikrus svarbius pasiūlymus ir pateikti savo rekomendacijas.

Pirmąjį iš šių **naujos kartos piliečių forumų** nuo 2022 m. gruodžio 16 d. iki 2023 m. vasario 12 d. organizavo Sveikatos ir maisto saugos generalinis direktoratas ir Komunikacijos generalinis direktoratas, o jo tema buvo **maisto švaistymo mažinimas**. Forumas buvo sušauktas atsižvelgiant į parengiamąjį darbą, susijusį su siūloma *Atliekų pagrindų direktyvos peržiūra*², dėl kurios Komisija svarstė galimybę nustatyti teisiškai privalomus maisto švaistymo mažinimo tikslus, kuriuos valstybės narės turi pasiekti iki 2030 m.

I. Forumas

Forume dalyvavo 147 atsitiktine tvarka atrinkti piliečiai, atspindintys ES įvairovę amžiaus, lyties, socialinės ir ekonominės padėties, išsilavinimo ir geografijos (pilietybės ir gyvenamosios vietos mieste ar kaime) požiūriu. Piliečiai rinkosi tris savaitgalius, kad parengtų rekomendacijas, kaip paspartinti maisto švaistymo mažinimo veiksmus ES.

Jiems **padėjo** profesionalūs moderatoriai ir tarpininkai, Komisijos ekspertai ir Žinių komitetas, įskaitant išorės ekspertus.

Forumo svarstymuose daugiausia dėmesio skirta bendram pasiūlymo tikslui – paspartinti maisto švaistymo mažinimą ES – ir būsimam tokių ES teisės aktų įgyvendinimui. Piliečių forumas siekė sužinoti piliečių nuomonę apie veiksmus, kurių turi imtis valstybės narės, maisto tiekimo grandinės dalyviai, piliečiai ir kiti privačiojo ir viešojo sektorių suinteresuotieji subjektai, kad būtų dedamos didesnės pastangos mažinti maisto švaistymą ir pasiekti būsimus tikslus.

II. Rekomendacijos

Rengdami rekomendacijas piliečiai pademonstravo **didelį įsipareigojimą ir įsitraukimą**. Per pirmąjį forumo posėdį piliečiai iškėlė daugiau kaip 80 klausimų, kurių daugelis buvo susiję ne tik su maisto švaistymu, bet ir su maisto sistemų veikimu apskritai, ir kuriuos nagrinėjo ekspertai. Piliečiai norėjo **sustiprinti savo įtaką ir dalyvavimą ES maisto politikoje**, taip pat paragino sukurti vietos ir nacionalinius piliečių dalyvavimo forumus. Jie domėjosi tolesniais veiksmais ir būdais, kaip tęsti darbą, susijusį su kova su maisto švaistymu, o kai kurie siūlė, kad piliečiai aktyviau dalyvautų su maisto švaistymu susijusiuose ES moksliniuose tyrimuose arba kad jiems būtų atstovaujama svarstant pasiūlymą dėl teisėkūros procedūra priimamo akto Europos Parlamente. Jie taip pat išreiškė norą, kad piliečių forumas būtų **labiau matomas ir nušviečiamas**, ir pripažino savo, kaip **maisto švaistymo prevencijos ambasadorių** ir pokyčių skatintojų atitinkamuose tinkluose, vaidmenį.

23-ose priede pateiktose šio forumo rekomendacijose laikomasi **plataus požiūrio į maisto sistemas**, siekiant įtraukti visus subjektus ir stiprinti bendradarbiavimą visoje maisto tiekimo

² Siūloma Atliekų pagrindų direktyvos peržiūra apima ir maisto, ir tekstilės atliekas.

grandinėje. Šis **visapusiškas požiūris** taip pat atspindi piliečių rekomendacijose nagrinėjamose trijose temose: 1) „Bendradarbiavimas maisto vertės grandinėje: nuo ūkio iki stalo“, 2) „Maisto tvarkymo įmonių iniciatyvos“ ir 3) „Vartotojų elgesio pokyčių skatinimas“.

Piliečių rekomendacijose maisto švaistymo mažinimas siejamas su **sąžininga ir teisinga maisto tiekimo grandine, užtikrinančia solidarumą** (pvz., parama vietos gamintojams ir kova su nesąžininga prekybos praktika, dėl kurios gali susidaryti maisto švaistymas, pvz., dėl užsakymų atšaukimo paskutinę minutę). Atsižvelgiant į didėjančius aprūpinimo maistu saugumo iššūkius, jose rekomenduojami mechanizmai, kurie palengvintų maisto pertekliaus perskirstymą tiems, kuriems jo reikia (pvz., tinklus ir skaitmeninius sprendimus, kuriais paramą teikiančios maisto tvarkymo įmonės sujungiamos su maisto bankais ir labdaros organizacijomis), ir raginama išplėsti maisto švaistymo apibrėžtį, kad ji apimtų nenuimtą derlių ir skatintų rinkti derliaus likučius.

Rekomendacijose dar kartą patvirtinama, kad reikia **įrodymais grindžiamo požiūrio**, kuriuo vadovaujantis visi dalyviai galėtų veiksmingai užkirsti kelią maisto švaistymui, pabrėžiant stebėsenos svarbą. Jose taip pat pripažįstama, kad ES turi nustatyti **bendrą tikslą** sumažinti maisto švaistymą, o valstybės narės turi imtis veiksmų, kad užtikrintų, jog tikslas būtų pasiektas. Labai svarbus yra **švietimo** maisto ir visų pirma maisto švaistymo klausimais **vaidmuo** – piliečiai jam išreiškė didžiausią pritarimą. Piliečiai ragina švietimą maisto klausimais įtraukti į mokyklų mokymo programas, kad nuo mažens būtų ugdomas supratimas apie maisto vertę ir jos vertinimas.

III. Tolesni veiksmai

Kai kuriose rekomendacijose atsižvelgiama į Europos Komisijos kartu su valstybėmis narėmis ir suinteresuotaisiais subjektais **vykdomą darbą** kovojant su maisto švaistymu visoje ES, taip pat patvirtinama ir remiama būtinybė šioje srityje imtis ES lygmens veiksmų. Pavyzdžiui, piliečiai rekomenduoja atitinkamiems suinteresuotiesiems subjektams **dalytis duomenimis ir geriausios praktikos pavyzdžiais** maisto švaistymo prevencijos srityje – tai yra pagrindinė 2016 m. įsteigtos [ES maisto nuostolių ir švaistymo prevencijos platformos](#) įgaliojimų dalis. 2021 m. suinteresuotųjų subjektų priimtame [ES atsakingos maisto verslo ir rinkodaros praktikos elgesio kodekse](#) maisto tvarkymo įmonės skatinamos priimti **konkrečius įsipareigojimus**. ES gairės, kuriomis siekiama palengvinti [maisto dovanojimą](#)³, [gali padėti valstybėms narėms taikyti suderintus metodus, kaip siūlo ES piliečiai](#).

Piliečiai taip pat prašo imtis veiksmų siekiant padėti vartotojams užkirsti kelią maisto švaistymui, įskaitant nacionalines ir ES maisto kampanijas, kuriomis informuojama apie susijusią ekonominę ir aplinkosauginę naudą ir įtraukiami maisto tvarkymo subjektai. Piliečiai, kaip vartotojai, nori, kad jiems būtų padedama priimti informacija pagrįstus sprendimus, kaip vartoti ir naudoti maisto produktus, atsižvelgiant į datas „tinka vartoti iki“ ir „geriausias iki“. Vartotojų maisto švaistymo problemos sprendimas yra svarbi Komisijos darbo dalis ir, atsižvelgiant į piliečių lūkesčius, ji ir toliau išliks svarbia veiklos sritimi. Pagrindinis to pavyzdys – [Europos vartotojų maisto švaistymo prevencijos forumas](#)⁴, kuriame ieškoma sprendimų ir kuriamos priemonės, siekiant mažinti vartotojų maisto švaistymą.

Piliečių rekomendacijose taip pat nurodomi **klausimai, kuriuos reikėtų svarstyti toliau**, pavyzdžiui, priemonės uždrausti naikinti saugų perteklinį maistą. Nors šis principas jau

³ OL C 361, 2017 10 25, p. 1–29.

⁴ Europos Komisija, ES projektas: [Europos vartotojų maisto švaistymo prevencijos forumas](#), 2021 m. spalio mėn. – 2023 m. liepos mėn.

įtrauktas į atliekų hierarchiją (įtvirtintą Europos atliekų teisės aktuose⁵), jis galėtų būti toliau svarstomas Komisijai kuriant tvarias maisto sistemas siekiant užtikrinti, kad daugiau pagaminto maisto būtų panaudojama žmonėms vartoti. Kita rekomendacijose pabrėžta tolesnio darbo sritis yra novatoriškų ir tvarių pakuočių moksliniai tyrimai. Be to, rekomendacijose **atskleidžiamos kai kurios sritys**, kuriose Komisija, valstybės narės ir kiti dalyviai **galėtų imtis veiksmų ateityje**, pavyzdžiui, poreikis gerinti informavimą ir bendradarbiavimą su piliečiais visoje ES. Daugelis piliečių nežinojo nei apie maisto švaistymo mastą ir susijusį neigiamą poveikį, nei apie jų atitinkamose valstybėse narėse vykdomą darbą siekiant sumažinti maisto švaistymą ir užkirsti jam kelią, pavyzdžiui, minint Tarptautinę informavimo apie maisto nuostolius ir švaistymą dieną. Komisija toliau bendradarbiaus su valstybėmis narėmis ir suinteresuotaisiais subjektais, kad dar labiau didintų informuotumą ir padėtų keisti elgseną, susijusią su maisto švaistymu.

Kalbant apie Europos Komisijos politikos formavimą, **piliečių forumo rezultatais bus grindžiamas visa apimantis Komisijos darbas maisto švaistymo srityje**, taip pat **jais bus vadovaujamasi padedant valstybėms narėms siekti būsimų tikslų**. Rekomendacijomis papildomas poveikio vertinimas ir viešos konsultacijos, kuriuos Komisija atliko siekdama padėti nustatyti teisiškai privalomus maisto švaistymo mažinimo tikslus, ir į juos atsižvelgta rengiant šią iniciatyvą. Be to, piliečių rekomendacijomis bus dalijamasi ir jos bus aptartos su ES maisto nuostolių ir švaistymo prevencijos platforma, suburiant valstybės nares ir suinteresuotuosius subjektus, kad jie galėtų į jas atsižvelgti savo maisto švaistymo prevencijos programose. Piliečiai bus nuolat informuojami apie pagrindinius ES pokyčius maisto švaistymo prevencijos srityje, pavyzdžiui, apie pasiūlymo dėl teisėkūros procedūra priimamo akto priėmimą.

„Buvo nuostabu bendradarbiauti su žmonėmis iš visos ES ir matyti, kad didžioji dauguma jų yra neabejingi ir bando rasti tinkamą būdą, kaip pagerinti padėtį maisto švaistymo srityje.“

Lucie, 40 m., Čekija

⁵ OL L 150, 2018 6 14, p. 109–140.

GALUTINĖS EUROPOS PILIEČIŲ FORUMO KOVOS SU MAISTO ŠVAISTYMU KLAUSIMAI REKOMENDACIJOS

Nr.	Rekomendacijos pavadinimas	Už	Prieš	Susilaikė
1.	Kuo arčiau ūkininko, tuo labiau patenkintas vartotojas: mažiau švaistymo, daugiau tvarumo	120	15	5
2.	Namų skoniai: viešojo ir privačiojo parama vietos ūkininkavimui siekiant mažinti maisto švaistymą	119	9	12
3.	Dalykitės, o ne švaistykite!	93	31	16
4.	Dalijimasis duomenimis ir geriausia patirtimi visoje Europoje	97	27	16
5	Duomenų rinkimas visoje maisto tiekimo grandinėje	101	28	11
6	Piliečių nuomonė yra svarbi: piliečių dalyvavimas įgyvendinant Europos maisto politiką	91	37	12
7	Ką tik nuskinta: sezoninio maisto vertė	103	26	11
8.	Visos ES masto maisto produktų mainų tinklas	84	41	14
9	Planuojamas pirkimas ir perskirstymas	85	38	16
10	Restoranų iniciatyva „Mėgautis nešvaistant“	113	17	9
11	Visos atliekos turi svorį	73	48	18
12	Privaloma ataskaitų teikimo sistema skaidrumui užtikrinti, pagal kurią skiriamos nuobaudos ir atlygis	68	56	15
13.	ES teisės aktai dėl neparduotų maisto produktų sunaikinimo. Valstybių narių tarpusavio mokymosi metodas	109	20	10
14	Skaidrumas maisto švaistymo srityje. Matomumas ir veiksmai	102	22	15
15	Pakavimo inovacijos ir pakuočių naudojimas tik tuomet, kai to reikia	116	18	5
16	Maisto atliekų apibrėžties išplėtimas siekiant išsaugoti nenuimtą derlių	110	19	10
17	Prioritetinis suaugusiųjų skatinimas imtis veiksmų maisto švaistymo srityje	113	20	6
18	Informuotumo apie mitybą ir tvarų maistą didinimas pradinėse ir vidurinėse mokyklose	123	9	7
19	Dalijimosi maistu taikomųjų programų ir platformų, kuriose palaikomi vartotojų tarpusavio ryšiai, skatinimas ir rėmimas	97	25	17
20	Taupykite maistą, taupykite pinigus: keturis savaitgalius per metus bendradarbiaujant su mažmeninės prekybos maisto produktais įmonėmis vykdoma Europos kovos su maisto švaistymu kampanija	98	31	10
21.	„Sustabdykime maisto švaistymą“. Mokyklose rengiama informuotumo apie maisto švaistymą didinimo savaitė	116	16	7
22	Vartotojų aprūpinimas priemonėmis, kad jie suvoktų savo veiksmų poveikį maisto švaistymui ir galėtų nepriklausomai priimti susijusius sprendimus, taip pat suprastų, kaip perdirbti, išsaugoti ir pakartotinai naudoti produktus prieš pasibaigiant jų galiojimui terminui ir po to („tinka vartoti iki“ yra maisto produkto saugos data, po kurios jis neturėtų būti vartojamas; „geriausias iki“ reiškia datą, iki kurios produktas išlaiko optimalią kokybę)	108	26	5
23.	Standartizuotos praktikos įgyvendinimas mažmeninės prekybos lygmeniu skatinant vartotojus įsigyti besibaigiančio galiojimo produktus	109	18	12

Rekomendacijos (visas tekstas), kurias parengė Europos Komisijos piliečių forumo maisto švaistymo klausimais dalyviai

I TEMINĖ GRUPĖ „BENDRADARBIAVIMAS MAISTO VERTĖS GRANDINĖJE: NUO ŪKIO IKI STALO“

1 REKOMENDACIJA

Kuo arčiau ūkininko, tuo labiau patenkintas vartotojas: mažiau švaistymo, daugiau tvarumo

Rekomenduojame ES toliau įgyvendinti politiką ir iniciatyvas, kuriomis būtų remiami smulkieji gamintojai šiems prekiaujant su mažmenininkais ir prekybos centrais. Palaikant šiuos prekybos santykius stambūs mažmenininkai ir (arba) perdirbėjai turi aiškų galios pranašumą ir dažnai vykdo prekybą savo naudai, o dėl to kartais švaistomas maistas.

Itin daug dėmesio reikia skirti šiems trimis aspektams:

- 1) ES ir jos valstybės narės turėtų skatinti mažmenininkus ir prekybos centrus visada įsigyti produktus iš arčiausiai veiklą vykdančio gamintojo. Be to, jos turėtų išnagrinėti ir numatyti paskatas, kuriomis mažmenininkai būtų skatinami laikytis šių rekomendacijų;
- 2) ES turi stebėti ir sekti, kaip laikomasi 2019 m. nustatyto draudimo atšaukti užsakymus paskutinę minutę, ir būti pasirėngusi imtis veiksmų, jeigu jo nepaisoma;
- 3) ES turi toliau plėtoti estetiškai nepatrauklių ir (arba) netaisyklingos formos maisto produktų populiarinimo politiką ir toliau nagrinėti tokių produktų atsisakymo pasekmes maisto švaistymo srityje.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Smulkiųjų gamintojų ir jų produkcijos pardavimo netoli gamybos vietos rėmimas suteikia daug galimybių įvairiais būdais mažinti maisto švaistymą tiek vertės grandinėje, tiek namų ūkių lygmeniu:

- jei maisto produktai vežami ilgais atstumais, o prekybos centrai stengiasi išlaikyti ekonominį efektyvumą didindami prekybos apimtį, greičiausiai nepavyks išvengti maisto švaistymo;
- vietos gamintojai gali lengviau prisitaikyti ir greičiau reaguoti į paklausos pokyčius, o tai gali padėti sumažinti iššvaistomo maisto kiekį;
- netoliese įsikūrusių gamintojų parduodami maisto produktai dažnai būna kokybiškesni ir galioja ilgiau, todėl namų ūkiuose gali būti išmetama mažiau maisto;
- būtų galima užkirsti kelią šiuo metu stebimam reiškiniui, kai maisto produktai išmetami dėl to, kad yra netaisyklingos formos;
- jei būtų nustatytos išsamesnės taisyklės ir sistemos, kuriomis remiami smulkieji

gamintojai, būtų galima išvengti maisto švaistymo dėl paskutinę minutę atšauktų užsakymų.

Papildomos pastabos

Teigiamas poveikis apsirūpinimui maistu ir sveikatai.

Pabrėžiama, kad svarbu šią rekomendaciją derinti su kitomis iniciatyvomis, skirtomis vartotojų įpročiams formuoti, visuomenės sąmoningumui didinti ir švietimui skatinti, siekiant stiprinti suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimą ir gerinti bendrą supratimą apie maisto švaistymą ir jo ryšį su maisto gamyba vietos lygmeniu.

Sunkumai

- Ši rekomendacija gali prieštarauti ES laisvosios prekybos ir laisvosios rinkos principui, todėl jai gali nepritarti didelės korporacijos ir (arba) mažmenininkai bei lobistų grupės.
- Plėtojant šią rekomendaciją svarbu apsvarstyti ir aptarti, kas priskiriama sąvokoms „vietos gamyba“ ir „trumpa tiekimo grandinė“, nes ES lygmeniu nėra bendrų šių sąvokų apibrėžčių.
- Daugiausia dėmesio skiriant maisto produktams iš trumpos maisto grandinės, dėl produktų sezoniškumo ir vartotojų paklausos pasiūla gali būti ribota.

2 REKOMENDACIJA

Namų skoniai: viešojo ir privačiojo parama vietos ūkininkavimui siekiant mažinti maisto švaistymą

Rekomenduojame vietos ir regionų valdžios institucijoms remti vietos ūkininkus pateikiant praktinių sprendimų ir iniciatyvų, kaip būtų galima mažinti maisto švaistymą. Tikslas – skatinti suinteresuotuosius subjektus glaudžiau bendradarbiauti siekiant įgyvendinti šias iniciatyvas, taip sukuriant tvarią maisto sistemą, kuri būtų naudinga ir ūkininkams, ir vartotojams.

Vietos valdžios institucijoms siūloma imtis keleto iniciatyvų:

- 1) smulkiesiems ūkininkams nustatyti mokesčių lengvatas ir jiems teikti subsidijas;
- 2) padėti vietos ūkininkams surasti naujas rinkas, kuriose jie būtų apsaugoti nuo nesąžiningų galios santykių su mažmenininkais, pavyzdžiui, prekybai paskiriant viešąsias erdves;
- 3) kartu su vertės grandinės suinteresuotaisiais subjektais populiarinti įtraukius kovos su maisto švaistymu procesus ir iniciatyvas, pavyzdžiui, mieste skatinant naudotis maisto švaistymo prevencijai skirtomis mobiliosiomis programėlėmis;
- 4) remti asociacijas ir kitus subjektus, padedančius vietos ūkininkams spręsti su maisto švaistymu susijusius klausimus, pavyzdžiui, maisto bankus.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Smulkiųjų gamintojų ir jų produkcijos pardavimo netoli gamybos vietos rėmimas suteikia daug galimybių įvairiais būdais mažinti maisto švaistymą tiek vertės grandinėje, tiek namų ūkių lygmeniu:

- jei maisto produktai vežami ilgais atstumais, o prekybos centrai stengiasi išlaikyti ekonominę efektyvumą didindami prekybos apimtį, greičiausiai nepavyks išvengti maisto švaistymo;
- vietos gamintojai gali greičiau reaguoti į paklausos pokyčius ir lengviau prisitaikyti prie permainų, o tai gali padėti sumažinti maisto švaistymą;
- vietos gamintojų maisto produktai dažnai būna kokybiškesni ir galioja ilgiau, o tai reiškia, kad, sutrumpinus vertės grandinę, tiek vežant maisto produktus, tiek namų ūkiuose būtų iššvaistoma mažiau maisto.

Papildomos pastabos

- Pabrėžiama, kad svarbu šią rekomendaciją derinti su kitomis iniciatyvomis, skirtomis vartotojų įpročiams formuoti, visuomenės sąmoningumui didinti ir švietimui skatinti, siekiant stiprinti suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimą ir gerinti bendrą supratimą apie maisto švaistymą ir jo ryšį su maisto gamyba vietos lygmeniu.

Pagrindiniai sunkumai

- Rekomendacija apima daug aspektų ir yra sudėtinga. Daugeliui siūlomų iniciatyvų išanalizuoti ir įgyvendinti prireiks laiko, be to, reikalingos patikimos stebėsenos sistemos.
- Rekomendacija gali prieštarauti ES laisvosios prekybos ir laisvosios rinkos principui, todėl gali būti sudėtinga užsitikrinti paramą šiai iniciatyvai ir įvairių suinteresuotųjų subjektų pritarimą jai.

3 REKOMENDACIJA

Dalykitės, o ne švaistykite!

Rekomenduojame, kad vyriausybės pagal visoje Europoje bendrą struktūrinę programą iš esmės finansiškai remtų maisto bankus ir apskritai maisto produktų perskirstytojus, kad jų veikla nebūtų pirmiausia finansuojama privačių subjektų lėšomis (tačiau finansavimas neturėtų siekti 100 proc., kad ši veikla netaptų verslu). Taip pat rekomenduojame sukurti platformą, kurioje būtų susietos įvairios esamos mobiliosios programėlės, kuriomis palaikomi mažmenininkų ir maisto bankų tarpusavio ryšiai. Tokia platforma turėtų būti patogi naudoti, veiksminga ir valdoma centralizuotai. Taip pat rekomenduojame, kad iš mažmenininkų gauti (paaukoti arba už mažesnę kainą parduoti) ir perskirstyti maisto produktai maisto bankams būtų perduodami laiku ir geros būklės, pageidautina likus 3–5 dienoms iki jų tinkamumo vartoti termino pabaigos (o ne likus 48 valandoms, kaip siūloma pagal dabartines rekomendacijas). Mažmenininkai galėtų būti skatinami vadovautis tokia praktika jiems taikant mokesčių atskaitą, kuri būtų proporcingai mažinama artėjant perskirstytų produktų galiojimo pabaigos datai. Kad galėtų pasinaudoti šia atskaita, mažmenininkai turėtų paaukoti tam tikrą minimalų kiekį maisto produktų.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Dabartinėje sistemoje neįmanoma visiškai išvengti maisto švaistymo, todėl turėtume bent jau stengtis išsaugoti išmetamą maistą. Šiomis aplinkybėmis turėtume pasinaudoti visomis jau turimomis priemonėmis (maisto bankais, taikomosiomis programomis, atitinkamomis asociacijomis, iniciatyvomis ir kt.).

Papildomos pastabos

Vienas iš iššūkių – kaip sustiprinti maisto bankų pajėgumus, nepaverčiant jų verslo įmonėmis (nes labiau norime spręsti maisto švaistymo problemą pirminės grandies lygmeniu).

4 REKOMENDACIJA**Dalijimasis duomenimis ir geriausia patirtimi visoje Europoje**

Rekomenduojame, kad kiekvienos šalies valdžios institucijos Europos Komisijos kovos su maisto švaistymu platformoje ([ES maisto nuostolių ir švaistymo prevencijos platformoje](#)) teiktų savo duomenis ir geriausios praktikos pavyzdžius, susijusius su veiksmais, skirtais visiems maisto švaistymo grandinės etapams: pradedant gamintojais ir baigiant vartotojais. Paskui šią informaciją turėtų tvarkyti ir analizuoti specialus ES mokslininkų komitetas, siekiantis populiarinti gerą patirtį ir užtikrinti jos prieinamumą. Duomenys apie gerą patirtį turėtų būti suskirstyti į kategorijas pagal gamybos ir vartojimo rūšis. Be to, norime populiarinti miestų ir (arba) regionų, kurie turi prieigą prie tų duomenų ir, remdamiesi panašiais vartojimo ir gamybos modeliais, taiko jiems tinkamiausią praktiką, tinklą. Šis tinklas kuriamas tam, kad šios vietovės, remdamosi savo panašumais, galėtų mokytis viena iš kitos. Šiuo tikslu galėtų būti taikoma miestų partnerystės koncepcija: miestai, kuriems kyla panašių su maisto švaistymu susijusių problemų, galėtų bendradarbiauti, kad jas išspręstų.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Geriausia patirtimi galėtų būti dalijamasi efektyviau ir nuosekliau. Be to, įgyvendinant šią rekomendaciją būtų naudojamos ES maisto nuostolių ir švaistymo prevencijos platforma, EURO CITIES ir miestų partnerystės koncepcija. Norime sudaryti palankias sąlygas miestų ir regionų bendradarbiavimui visoje Europoje.

Papildomos pastabos

5 REKOMENDACIJA

Duomenų rinkimas visoje maisto tiekimo grandinėje

Rekomenduojame, kad atitinkama ES įstaiga arba kitos agentūros ar mokslo tiriamosios įstaigos rinktų duomenis apie tai, kaip, kur, kas, kodėl ir kada maisto tiekimo grandinėje švaisto maistą. Tai galėtų būti daroma:

- 1) vertinant pavienių vartotojų elgseną pasitelkiant mobiliąsias programas;
- 2) tiesiogiai renkant duomenis, šiuo tikslu atliekant „Eurobarometro“ apklausą;
- 3) išsiunčiant klausimynus į mokyklas ir kitas švietimo įstaigas. Apklausos galėtų būti atliekamos prieš mokykloms imantis veiksmų maisto švaistymo prevencijos srityje arba po to;
- 4) mokslinių tyrimų tikslais, kaip reprezentacinę grupę, pasitelkiant piliečių forumo atstovus;
- 5) kaip intervencinį tyrimą atliekant vartotojų elgsenos žurnalistinį tyrimą. Įkvėpimo galima pasisemti iš Belgijos ir (arba) Nyderlandų vartotojų tyrimo grupių;
- 6) pasinaudojant moksliškai patvirtintomis universitetų priemonėmis;
- 7) atliekant stebėjimo tyrimus, t. y. konkrečiai analizuojant faktinius išmetamo maisto kiekius, remiantis esamais miestų ir savivaldybių atliekų tvarkymo procesais;
- 8) renkant ir lyginant prekybos centrų ir ūkininkų bendros veiklos sąskaitas faktūras;
- 9) standartizuojant ataskaitų apie atliekas formas.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Rekomenduojame imtis šių veiksmų, nes žinodami, kur, kada ir kodėl išmetame maistą, galėsime rengti tikslingesnes sąmoningumo ugdymo kampanijas ir išsamiau išsiaiškinti, kuriose srityse galėtume daryti didžiausią poveikį maisto švaistymo mažinimui. Mūsų grupė mano, kad surinkę tikslesnius duomenis apie tai, kurioje tiksliai maisto grandinės dalyje švaistomas maistas, galėsime veiksmingiau spręsti maisto švaistymo problemas. Dabartinė bendra ES duomenų apie maisto atliekas rinkimo metodika (nustatyta Komisijos deleguotajame sprendime (ES) 2019/1597) daugiausia skirta atliekų kiekiui matuoti, o mūsų pasiūlymo tikslas – surinkti išsamesnius duomenis apie tai, kas, kada ir kur išmeta maistą. Šie papildomi duomenų rinkimo projektai ir (arba) iniciatyvos galėtų būti pasitelkiami kiekybiniais duomenimis, surinktiems valstybės narėms teikiant naujas metines ataskaitas, papildyti. Jie padėtų gauti konkretesnių duomenų apie tai, koks maistas išmetamas ir kaip, kas, kada ir kur išmeta maistą.

Papildomos pastabos

Pastabos apie duomenis, kuriuos siūlome rinkti. Turėtume rinkti duomenis apie tai, koks maistas išmetamas ir kaip, kas, kada ir kur išmeta maistą. **Koks maistas išmetamas ir kada tai vyksta:** kokį maistą išmetame ir kokiomis aplinkybėmis tai darome? Kokį tiksliai maistą žmonės išmeta – kiek gramų lieka lėkštėje? Duomenys apie tai, kiek maisto perkame ir kiek jo išmetame. **Kaip:** kaip švaistome maistą – ar jį išmetame? Ar maistas pagamintas per vėlai? Sugedęs? Pasenęs? Ar nusipirkome per daug maisto? Taip pat būtų galima atsižvelgti į kultūrinius skirtumus. **Kas:** kas tiekimo grandinėje švaisto maistą: platintojai, vartotojai ir pan.? Ar vartotojų lygmeniu galima suskirstyti, kurie vartotojai išmeta daugiausiai maisto? Ar tai galėtų būti susiję su amžiumi arba šalimi? (Pastaba: ar žmonės norės pateikti tokius duomenis?)

Dėl 5 punkto: įmonės, iš kurios semiamės įkvėpimo, pavadinimas yra „Growth for Knowledge“ (GFK).

Mūsų grupė mano, kad labai svarbu gerbti Europos Sąjungos piliečių privatumą ir asmens duomenis. Atliekant bet kokius tyrimus, grindžiamus mūsų rekomendacija, turėtų būti į tai atsižvelgiama.

6 REKOMENDACIJA

Piliečių nuomonė yra svarbi: piliečių dalyvavimas įgyvendinant Europos maisto politiką

Remdamiesi Konferencijos dėl Europos ateities ir dabartinio ES piliečių forumo maisto švaistymo klausimais išvadomis, rekomenduojame steigti vietas ir nacionalinius piliečių dalyvavimo forumus. Šiems forumams būtų pavesta iš piliečių pozicijų sekti ir stebėti nacionalines ES direktyvų dėl maisto švaistymo mažinimo įgyvendinimo strategijas ir teikti konsultacijas dėl jų. Taip pat rekomenduojame, kad į ES maisto švaistymo prevencijos platformą būtų įtrauktas atstovavimo piliečiams ir jų dalyvavimo užtikrinimo organas, kuris koordinuotų keitimąsi informacija tarp dalyvavimo forumų. Tiek nacionaliniu, tiek ES lygmeniu forumai turėtų atlikti platformos, kurioje piliečiai ir (arba) vartotojai, suinteresuotieji subjektai ir politikos formuotojai galėtų keistis informacija ir mokytis vieni iš kitų, funkciją.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Teikiame šią rekomendaciją, nes svarbu suteikti galimybę piliečiams išsakyti savo nuomonę, užtikrinti sąžiningą ir skaidrų procesą bei sudaryti sąlygas piliečiams ir sprendimus priimančioms asmenims derinti veiksmus ir mokytis vieniems iš kitų. Piliečiai yra savo gyvenimo žinovai, todėl į jų perspektyvas turi būti atsižvelgiama vietos, nacionaliniu ir ES lygmenimis.

Papildomos pastabos

7 REKOMENDACIJA

Ką tik nuskinta: sezoninio maisto vertė

Rekomenduojame keisti vartotojų įpročius, informuojant juos apie sezoninio maisto vertę. Tai turėtų būti daroma parduotuvėse naudojant aiškius simbolius, leidžiančius vartotojams aiškiai atpažinti sezoninius produktus. Informacija apie sezoniškumą taip pat turėtų būti perduodama plačiai visuomenei rengiant visuomenės informavimo kampanijas. Vartotojų informavimas lentynose nurodant atitinkamus simbolius ir rengiant kampanijas gali paskatinti gamintojus auginti sezoninius vaisius ir daržoves. Taip pat rekomenduojame kaupti išsamesnius duomenis apie veiksmingiausius metodus, skirtus sezoninių vaisių ir daržovių auginimui skatinti ir nesezoninių prastos kokybės maisto produktų importui riboti.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Teikiame šią rekomendaciją todėl, kad nesezoniniai maisto produktai dažnai importuojami ir (arba) yra prastesnės kokybės nei sezoniniai maisto produktai. Aukštesnės kokybės produktai gali turėti įtakos vartotojų elgsenai, nes esame linkę labiau vertinti aukštesnės kokybės maistą, todėl mažiau jo iššvaistome.

Papildomos pastabos

II TEMINĖ GRUPĖ „MAISTO TVARKYMO ĮMONIŲ INICIATYVOS“

8 REKOMENDACIJA

Visos ES masto maisto produktų mainų tinklas

Rekomenduojame didžiuosius platintojus tiesiogiai susieti sukuriant registrą, veikiantį visos ES masto interneto svetainėje. Tokioje interneto svetainėje būtų galima keisti besibaigiančio tinkamumo vartoti termino arba pertekliniais maisto produktais. Toks tinklalapis padėtų užkirsti kelią maisto švaistymui, nes suteiktų galimybę palaikyti ryšius įvairiais lygmenimis (žr. toliau) ir kitame tiekimo grandinės segmente. Įmonės galėtų užsiregistruoti sistemoje ir siūlyti parduoti arba įsigyti perteklinius maisto produktus už mažesnę kainą. Veikla būtų vykdoma trimis lygmenimis:

1. pirmąjį lygmenį sudarytų gamintojai, ūkininkai ir platintojai;
2. antrasis lygmuo apimtų prekybos centrus, maisto bankus ir bendruomenės virtuvės studijas;
3. trečiąjį lygmenį sudarytų vartotojai ir namų ūkiai.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Piliečiai nepateikė loginio pagrindo.

Papildomos pastabos**9 REKOMENDACIJA****Planuojamas pirkimas ir perskirstymas**

Rekomenduojame sukurti teisinę sistemą, kuria būtų suderinti valstybių narių teisės aktai dėl praktikos visoje tiekimo grandinėje, susijusios su perteklinių ir besibaigiančio tinkamumo vartoti termino maisto produktų perskirstymu, atsižvelgiant į saugos taisykles ir duomenų prognozes. Planuojami įsigyti produktai turėtų būti derinami su produktais, kurie bus parduodami. Prekybos centrai ir tiekėjai galėtų būti skatinami už produktų pardavimą mažesne kaina arba dovanojimą jiems numatant įvairias lengvatas (pavyzdžiui, mokesčių lengvatas).

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Piliečiai nepateikė loginio pagrindo.

Papildomos pastabos**10 REKOMENDACIJA****Restoranų iniciatyva „Mėgautis nešvaistant“**

Rekomenduojame Europos institucijoms įgyvendinti toliau pateiktą maisto švaistymo mažinimo restoranuose planą. Jei tenkinami tam tikri kokybės kriterijai (pavyzdžiui, nurodyti toliau ir kai kurie kiti), visų rūšių restoranams turėtų būti leidžiama naudoti specialų visoje ES suderintą logotipą. Šiuo logotipu būtų informuojama apie galimybę namo pasiimti nesuvalgytą maistą, o padavėjai turėtų parūpinti pakuotes maisto likučiams namo parsinešti. Logotipo reikalavimus atitinkantys restoranai savo valgiaraščiuose turėtų pateikti papildomą informaciją, kad maisto likučius galima parsinešti namo. Jei vis tiek lieka paruošto nesuvalgyto maisto, jis turėtų būti pasiūlomas darbuotojams. Virtuvėje likusius neapdorotus maisto produktus reikėtų pasiūlyti maisto bankams ir (arba) kitoms labdaros įstaigoms.

Valgyti netinkamas maistas turėtų būti panaudojamas atsinaujinančiųjų išteklių energijai gaminti. Siekiant paskatinti restoranus laikytis šių (ar kitų) kokybės kriterijų, jiems turėtų būti teikiama finansinė parama šiam planui įgyvendinti. Viena iš finansinių paskatų galėtų būti mokesčių lengvata, taip pat galėtų būti teikiama

papildoma pagalba. Kadangi virtuvės maisto likučius galima pasverti arba kitaip išmatuoti, jų kiekį būtų galima stebėti ir į tai atsižvelgti skiriant mokesčių lengvatą.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Teikiame šią rekomendaciją, nes ji padėtų sumažinti maisto švaistymą restoranuose ir išvengti gėdos jausmo, kuris gali kilti prašant atiduoti maisto likučius. Jei restoranai taps sektinu pavyzdžiu, privatūs namų ūkiai taip pat bus skatinami mažinti maisto švaistymą.

Papildomos pastabos

11 REKOMENDACIJA

Visos atliekos turi svorį

Rekomenduojame, kad už atliekų tvarkymą atsakingos organizacijos būtų įpareigosos sverti ar matuoti organines atliekas arba kitaip įvertinti jų kiekį. Trumpuoju laikotarpiu šis planas turėtų būti įgyvendinamas viešosiose įstaigose (pvz., mokyklose ir ligoninėse), ištisuose kvartaluose ar rajonuose, o ilgainiui į jį turėtų būti įtraukti ir privatūs namų ūkiai. Šių įstaigų ir (arba) rajonų atstovams, o vėliau ir privatiems namų ūkiams turėtų būti reguliariai teikiamos ataskaitos ir informacijos palyginimai su ankstesniais laikotarpiais ir kitais subjektais. Taip būtų ugdomas sąmoningumas ir skatinama mažinti maisto švaistymą. Nebūtina, kad atliekos visose šalyse būtų matuojamos vienodai; pakanka, kad jų kiekį būtų galima palyginti atitinkamoje šalyje.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Teikiame šią rekomendaciją, nes ji padėtų ugdyti vartotojų sąmoningumą. Tai taip pat būtų paskata veiksmingiau vartoti maistą ir mažinti jo švaistymą. Rekomendacijos rezultatus galima įvertinti trumpuoju ir ilguoju laikotarpiais, taip suteikiant tam tikros motyvacijos mažinti maisto švaistymą.

Papildomos pastabos

12 REKOMENDACIJA

Privaloma ataskaitų teikimo sistema skaidrumui užtikrinti, pagal kurią skiriamos nuobaudos ir atlygis

Rekomenduojame sukurti ataskaitų teikimo sistemą (ypač panašią į ISO sertifikavimo sistemą), kuria būtų nustatyti konkretūs visoje vertės grandinėje, įskaitant augintojus, gamintojus, mažmenininkus, prekybos centrus, restoranus ir viešbučius, taikytini standartai. Siekiant suskirstyti įmones pagal dydį, joje pagal esamas kategorijas turėtų būti skiriamos didelės ir mažosios bei vidutinės įmonės (MVĮ). Jei pažeidžiami standartai, turėtų būti skiriamos nuobaudos, o jei įmonės pasiekia geresnius rezultatus, joms turėtų būti už tai atlyginama. Turėtų būti įdiegta santykinė baudų sistema, pagal kurią nuobaudos skiriamos proporcingai pažeidimo sunkumui ir įmonės dydžiui. Atlygis pirmiausia turėtų būti grindžiamas ženklinimo sistema, pavyzdžiui, įvertinimais „A“, „B“ arba „C“, arba galbūt finansinėmis paskatomis, ypač skirtomis MVĮ. Teikti ataskaitas turi būti pavesta ne įmonėms, o nepriklausomiems ir išorės auditoriams. Už įgyvendinimą ir stebėseną turi būti atsakingos valstybių narių valdžios institucijos (pvz., ministerijos arba reguliavimo institucijos). Duomenys turėtų būti viešai prieinami ir sudaryti sąlygas tarpusavio mokymuisi. Komisija turėtų atlikti priežiūros ir koordinavimo funkcijas.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Siekiant užtikrinti skaidrumą svarbu, kad etiketėse pateikiami duomenys būtų prieinami žmonėms, kurie nori gauti daugiau informacijos, o ne tik matyti etiketę.

Papildomos pastabos

13 REKOMENDACIJA

ES teisės aktai dėl neparduotų maisto produktų sunaikinimo. Valstybių narių tarpusavio mokymosi metodas

Būtina užtikrinti, kad maisto produktai, prieš juos išmetant, būtų panaudojami įvairiais etapais. Pirmiausia turi būti siekiama neišmesti maisto, tačiau jei tai neįmanoma, turėtų būti laikomasi tokios hierarchijos žemėjimo tvarka: žmonėms vartoti skirtas maistas, gyvūnų pašarai, biokuras ir kompostavimas. Valstybės narės yra atsakingos už tai, kad būtų sukurta reikiama infrastruktūra šiam principui įgyvendinti. ES turėtų nustatyti bendrą tikslą tam tikru procentiniu dydžiu sumažinti maisto švaistymą, o valstybės narės – nacionalinius standartus šiam ES tikslui bendrai pasiekti. Valstybės narės gali nustatyti savanoriškas arba privalomas priemones, kurių turi laikytis įmonės. Turi būti įmanoma kiekybiškai įvertinti išmetamo maisto kiekio sumažėjimą. Pasibaigus bandomajam etapui, kurio metu daugiausia dėmesio skiriama prekybos centrams, ir atlikus tarpusavio mokymosi rezultatais grindžiamus pakoregavimus, turėtų būti sukaupta geriausia patirtis, tapsianti gairėmis visoms valstybėms narėms.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Prancūzijos pavyzdys nėra veiksmingas, todėl reikia surasti geresnį sprendimą, pavyzdžiui, sukurti tokią platformą kaip Suomijoje, kurioje įmonės galėtų įkelti informaciją apie ketinamus išmesti maisto produktus. Teisės aktai dėl draudimo išmesti maistą turi būti bendro pobūdžio, kad būtų atsižvelgiama į nevienodą valstybių narių praktiką.

Papildomos pastabos

14 REKOMENDACIJA

Skaidrumas maisto švaistymo srityje. Matomumas ir veiksmai

Rekomenduojame, kad visi maisto tiekimo grandinės dalyviai, išskyrus individualius namų ūkius, būtų įpareigoti matuoti maisto atliekų kiekį ir skaidriai teikti informaciją apie maisto atliekas ir jų tvarkymą. Taip pat reikėtų daugiau dėmesio skirti būtinybei surasti naujus duomenų rinkimo būdus ir maisto nuostolių žemės ūkio sektoriuje įtraukimui.

Be to, siekiant padėti institucijoms atlikti novatorišką vaidmenį, turėtų būti taikomos diferencijuotos paskatos, kuriomis būtų populiarinami savanoriški susitarimai. Taip pat svarbios yra ir taisomosios priemonės, kuriomis siekiama įtraukti visus maisto tiekimo grandinės dalyvius (išskyrus individualius namų ūkius).

ES turėtų atlikti įvairių valstybių narių geriausios patirties, susijusios su esamomis jų ataskaitų teikimo struktūromis ir paskatomis, taip pat taisomosiomis priemonėmis, vertinimą. Tai padės sukurti tolesnę integruotą ES sistemą, kad būtų galima lengviau palyginti duomenis.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Rekomenduojame imtis šių veiksmų, nes žinios apie šiuo metu iššvaistomą maistą yra pagrindas, kuriuo remiantis turi būti taikomi tolesni metodai, pavyzdžiui, paskatos, naujoviški savanoriški susitarimai ir korekciniai mechanizmai, kad būtų išvengta maisto švaistymo.

Papildomos pastabos

Kaip vienas iš paskatų pavyzdžių, galėtų būti taikomas visos ES masto ženklinimo metodas, kad būtų galima pasinaudoti rinkodaros strategijomis. Kitas pavyzdys galėtų būti tinkama finansinė kompensacija už maisto švaistymo mažinimą.

15 REKOMENDACIJA

Pakavimo inovacijos ir pakuočių naudojimas tik tuomet, kai to reikia

Rekomenduojame toliau investuoti į novatoriškų ir alternatyvių tvarių pakavimo būdų mokslinius tyrimus. Tai padeda ilginti galiojimo laiką, optimizuoti pakuotės dydį, kad būtų sumažintas maisto švaistymas, ir užtikrinti didesnę maisto saugą jį vežant. ES turėtų finansiniu ir politiniu lygmenimis remti tokią veiklą įgyvendindama atitinkamas programas, pavyzdžiui, finansuodama startuolius ir smulkesnius inovacijas diegiančius subjektus. Be to, rekomenduojame padėti mažmenininkams parduoti nefasuotus maisto produktus, jeigu tai

įmanoma, kartu išlaikant reikiamą maisto saugos lygį.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Rekomenduojame imtis šių veiksmų, nes vis dar esame labai priklausomi nuo pakuočių, ypač vežimo ir maisto saugos srityse. Todėl manome, kad parama ekologiškų pakuočių srities inovacijoms (moksliniams tyrimams ir (arba) startuoliams) gali padėti sumažinti šią priklausomybę. Viena vertus, pritaikant greitai gendančių maisto produktų pakuočių dydžius būtų išmetama mažiau maisto, tačiau taip pat reikia atsižvelgti į riziką, kad padaugės pakuočių atliekų (atliekant minėtus mokslinius tyrimus turėtų būti siekiama užkirsti tam kelią). Kita vertus, turėtų būti siūloma maisto produktus įsigyti atskiromis porcijomis, kai kiekvienas gali atsinešti savo tarą (taip pat siekiant mažinti maisto švaistymą ir kitokias atliekas). Jei sukursime aplinkai nekenksmingų pakuočių struktūrą ir pritaikysime jos infrastruktūrą, vartotojai galiausiai ims pritarti tokiems sprendimams.

Papildomos pastabos

III TEMINĖ GRUPĖ „VARTOTOJŲ ELGESIO POKYČIŲ SKATINIMAS“

16 REKOMENDACIJA

Maisto atliekų apibrėžties išplėtimas siekiant išsaugoti nenuimtą derlių

Rekomenduojame į Europos maisto atliekų apibrėžtį įtraukti nenuimtą derlių. Taip pat rekomenduotume, kad ūkininkai galėtų parduoti ne visus kokybės standartus atitinkančius, tačiau vis dar valgomus produktus. Kad būtų išvengta maisto švaistymo, ūkininkai turėtų įrengti iškabas, kad nenuimtą derlių gali nuimti privatūs namų ūkiai ir nevyriausybinės organizacijos.

Apie šią idėją turi būti informuotos dvi tikslinės grupės:

- piliečiai 20-oje rekomendacijoje apibūdintos kampanijos metu;
- ūkininkai, kuriems atitinkamą informaciją turėtų perduoti valstybių narių žemės ūkio ministerijos, kurios šią rekomendaciją turėtų įgyvendinti veiksmus derindamos su vietos savivaldybėmis ir gamintojų sąjungomis.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Teikiame šią rekomendaciją, nes neprotinga švaistyti tinkamą vartoti maistą. Tiesiogiai nuimamas derlius padeda pripažinti ūkininkų atliekamą darbą ir įvertinti jų užauginamą produkciją.

Papildomos pastabos

Būtina pabrėžti, kad nenorime kaltinti ūkininkų.

17 REKOMENDACIJA**Prioritetinis suaugusiųjų skatinimas imtis veiksmų maisto švaistymo srityje**

Rekomenduojame, kad kiekviena valstybė narė nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis įgyvendintų suaugusiesiems skirtą programą informuotumui ir žinioms apie maisto švaistymo kainą ir jo prevencijos teikiamą naudą didinti.

Programa turėtų būti grindžiama geriausiais turimais duomenimis (5 rekomendacija), kad būtų pabrėžtas problemos aktualumas. Ji turėtų apimti mobiliąsias programėles (18 rekomendacija), kampanijas (4 ir 20 rekomendacijos), tolesnį maisto pramonės sektoriuje dirbančių žmonių švietimą ir mokymą, specialistams skirtas vidaus mokymo programas, taip pat dokumentinius filmus ir televizijos laidas šia tema. Taip pat būtų galima rodyti trumpus informacinius pranešimus apie pakartotinio maisto naudojimo teikiamą naudą, populiarinti sekmadienį kaip maisto likučių suvartojimo dieną ir kurti televizijos viktorinas, apimančias jaunimui skirtas maisto gamtinimo varžybas, siekiant įtraukti transliuotojus.

Svarbu, teikiant paprastus pranešimus ar patarimus, informuoti žmones apie ekonominę ir aplinkosauginę maisto nešvaistymo naudą.

Prie informacijos sklaidos galėtų labai prisidėti žiniasklaida, ypač visuomeninis radijas ir televizija, spauda, socialiniai tinklai, viešosios įstaigos, muziejai ir mažmenininkai. Esamos ES institucijos galėtų plėtoti išteklius, reikalingus valstybėms narėms remti (pavyzdžiui, sudaryti sąlygas pasinaudoti Europos istorijos namais).

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Rekomenduojame imtis šių veiksmų, nes kitos rekomendacijos susijusios su vaikų švietimu, tačiau taip pat turime imtis priemonių, kurios darytų tiesioginį trumpalaikį poveikį dabartinei maisto produktus perkančiai ir juos gaminančiai kartai.

Papildomos pastabos

Šios rekomendacijos privalumas yra tas, kad prekybos centruose skelbiami raginimai nešvaistyti maisto būtų atsvara rinkodaros pranešimams, kuriais žmonės skatinami pirkti pernelyg daug produktų.

18 REKOMENDACIJA

Informuotumo apie mitybą ir tvarų maistą didinimas pradinėse ir vidurinėse mokyklose

Rekomenduojame į pradinių ir vidurinių mokyklų mokymo programas įtraukti tvaraus maisto ir mitybos temas, šiuo tikslu nustatant naujas privalomas atskiras mokymo kryptis, kaip jau padaryta kai kuriose šalyse, ir (arba) įtraukiant jas į esamus privalomus mokymo dalykus. Šia rekomendacija siekiama ugdyti moksleivių sąmoningumą maisto švaistymo klausimu diskutuojant apie socialines ir ekonomines vertybes, tvarią gamybą ir vartojimą, apsipirkimo įpročius, namų ūkio ekonomiką ir praktinę patirtį, suartinant mokyklas ir ūkius. Yra dvi išankstinės sąlygos, kad ši rekomendacija būtų įgyvendinta; tikimės, kad ES jas įvykdys. Pirma, reikia surengti įvairių suinteresuotųjų subjektų sąmoningumo ugdymo kampaniją, kad būtų sukurtas ir sustiprintas šiai temai plėtoti reikalingas pagreitis (20 rekomendacija). Antra, reikia teikti pagalbą mokytojams, šiuo tikslu rengiant mokymus ir organizuojant keitimąsi pedagogine praktika bei medžiaga, pasitelkiant esamus tinklus ir pasiteisinusius geriausios patirties pavyzdžius. Pripažįstame, kad šiems pokyčiams įgyvendinti gali prireikti laiko, tačiau svarbu jau dabar mokyklose organizuoti veiksmų dienas ar savaites kovos su maisto švaistymu tema, sutelkiant įvairius visuomenės veikėjus (21 rekomendacija).

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Maisto švaistymas yra platesnio masto sisteminių problemų, susijusių su dabartiniais maisto gaminimo, pirkimo ir vartojimo būdais Europoje, požymis, todėl imantis bet kokių pedagoginių veiksmų turi būti neapsiribojama maisto švaistymo tema ir diskutuojama apie vertybes bei pageidaujamą būsimą gamybos ir vartojimo Europoje praktiką. Švietimas tebėra viena iš nacionalinės kompetencijos sričių, ir kiekviena valstybė narė įgyvendina skirtingas mokymo programas. Pripažįstame šiuos skirtumus, tačiau raginame ES skatinti plataus užmojo veiksmus, įtraukiant naujus ir (arba) esamus mokymo dalykus, pavyzdžiui, geografiją ar ekonomiką.

Papildomos pastabos

19 REKOMENDACIJA

Dalijimosi maistu taikomųjų programų ir platformų, kuriose palaikomi vartotojų tarpusavio ryšiai, skatinimas ir rėmimas

Rekomenduojame, kad ES populiarintų ir remtų esamas taikomąsias programas ir platformas, pavyzdžiui, „Olio“ arba „FoodSharing.de“. Populiarinamos priemonės turi atitikti tam tikrus pagrindinius kriterijus ir būti atitinkamai įvertintos: patogios naudoti, apimančios daug duomenų, nepriklausomos, pritaikomos prie vietos sąlygų ir darančios tikrą poveikį maisto švaistymo mažinimo srityje. ES, nacionalinės ir regioninės valdžios institucijos turi aktyviai populiarinti perspektyviausias esamas priemones ir remti, visų pirma finansiškai (bet ne tik), jų kūrimo ir priežiūros procesus įgyvendindamos įvairias mokslinių tyrimų, veiksmų ir finansavimo programas. Skiriant viešąjį finansavimą turėtų būti skatinama teikti kokybišką ir nešališką informaciją be reklamos.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Sukurta daug taikomųjų programų, skirtų įvairių subjektų – įmonių ir vartotojų, vartotojų tarpusavio – ryšiams palaikyti. Kai kurios iš šių priemonių galbūt sėkmingai padeda vartotojams palaikyti tarpusavio ryšius ir taip taupyti maistą, tačiau atrodo, kad jų geografinė aprėptis yra ribota arba europiečiams trūksta žinių apie tokias priemones. Manome, jog svarbu, kad ES ir valstybės narės aktyviai remtų didelį poveikį darančias technologines inovacijas, kartu sudarydamos sąlygas naujoms idėjoms ir inovacijoms atsirasti, kurios ilgainiui galėtų tapti tvariais sprendimais.

Papildomos pastabos

20 REKOMENDACIJA

Taupykite maistą, taupykite pinigus: keturis savaitgalius per metus bendradarbiaujant su mažmeninės prekybos maisto produktais įmonėmis vykdoma Europos kovos su maisto švaistymu kampanija

Rekomenduojame, kad ES koordinuotą kampaniją, kuri turėtų būti vykdoma valstybėse narėse ir skirta maisto produktais prekiaujančioms parduotuvėms (mažmeninės prekybos maisto produktais įmonėms, dideliems ir mažesniems prekybos centrams, mažesnėms parduotuvėms). Tokia kampanija būtų vykdoma kiekvienais metais keturis savaitgalius ir būtų skirta temai „Taupykite maistą, taupykite pinigus“. Atskiros valstybės narės spręstų, kuriuos savaitgalius pasirinkti šiai kampanijai vykdyti. Kampanijos vykdymo dienos turėtų būti pasirenkamos atsižvelgiant į tikslą didinti informuotumą apie maisto pirkimo įpročius (pavyzdžiui, per nacionalines ar kultūrines šventes) ir sezoniskumą (pavyzdžiui, derliaus nuėmimo laikotarpiais). Kampanija būtų vykdoma Europos Sąjungos iniciatyva, Sąjungos lygmeniu sukuriant visoms valstybėms narėms vienodą vizualinį dizainą (tokį pat logotipą, spalvinį kodą ir kt.). Paskui kampanija būtų įgyvendinama nacionaliniu lygmeniu ir pritaikoma atsižvelgiant į kiekvienos šalies ypatumus, metų kalendorių, gyventojų mitybos įpročius ir kt.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Teikiame šią rekomendaciją, nes svarbu ugdyti piliečių sąmoningumą maisto švaistymo klausimu. Šiuo metu minima tik Tarptautinė maisto nuostolių ir švaistymo mažinimo diena, apie kurią piliečiai iš esmės nežino ir kuri pasimeta tarp daugybės kitų tarptautinių dienų. Siūloma naujoji kampanija būtų vykdoma keturis savaitgalius per metus – tai padėtų didinti Europos Sąjungos piliečių informuotumą apie šią problemą, o reguliariai kelis savaitgalius per metus vykdoma veikla būtų naudingesnė nei viena diena. Tai taip pat būtų vienas iš būdų atskirti Europos renginį nuo įprastų tarptautinių dienų.

Papildomos pastabos

- Vienas iš mūsų rekomendacijos privalumų yra tai, kad ji padės didinti Europos Sąjungos piliečių informuotumą apie maisto pirkimo ir vartojimo įpročius bei sezoniškumą siekiant išvengti maisto švaistymo. Vykdam kampaniją keturis savaitgalius per metus būtų užtikrinama, kad informacija piliečius pasiektų reguliariai. Dar vienas privalumas yra tai, kad vykdam šią kampaniją būtų skatinamas bendradarbiavimas su mažmeninės prekybos maisto produktais įmonėmis ir jos būtų įtraukiamos į kovą su maisto švaistymu.
- Kalbant apie sunkumus, reikia spręsti klausimą, kaip į šią kampaniją įtraukti mažmeninės prekybos maisto produktais įmones ir (arba) pagamintą maistą parduodančius subjektus. Kadangi mažmeninės prekybos maisto produktais įmonių tikslas yra parduoti kuo daugiau produkcijos, kai kurios iš jų gali nenorėti skatinti žmonių vartoti mažiau maisto arba perimti kitokius vartojimo įpročius. Kita vertus, visos parduotuvės, įskaitant parduodančias maistą, siekia gauti pelno, todėl jos gali laikyti šią kampaniją viena iš gero įvaizdžio, kaip kovos su maisto švaistymu dalyvių, kūrimo strategijų. Kitas sunkumas yra susijęs su konkrečiais ES valstybių narių nacionaliniais ypatumais ir metų kalendoriais: kai kuriose šalyse Kalėdos nešvenčiamos arba švenčiamos skirtingomis dienomis, taip pat gali skirtis įvairiose šalyse minimų švenčių dienos.
- Kita informacija apie tai, kaip ši rekomendacija būtų įgyvendinama:
 - * bendradarbiaujant su mažmeninės prekybos maisto produktais įmonėmis, kovos su maisto švaistymu kampanijai vykdyti būtų pasitelkiamos įvairios priemonės: tradicinė žiniasklaida (televizija, laikraščiai), socialiniai tinklai, vietos nuomonės formuotojai, reklama. Reikėtų pasinaudoti keturių savaitgalių suteikiamomis galimybėmis ir vykdyti griežtą kampaniją „Jokių maisto atliekų“;
 - * šių savaitgalių metu ES turėtų skleisti informaciją apie mažmeninės prekybos maisto produktais įmones, kurios jau imasi kovos su maisto švaistymu iniciatyvų ir jas plėtoja. ES turėtų remti šias jau vykdomas iniciatyvas ir informuoti apie gerą patirtį, dalydamasi pozityviais naratyvais. Neturėtume pabrėžti šokiruojančių pranešimų; verčiau reikėtų sutelkti dėmesį į teigiamą patirtį;
 - * reikėtų užtikrinti keturis savaitgalius vykdomos veiklos stebėjimą ir įvertinimą, kad būtų galima ją tobulinti ir kad kampanija kasmet pasiektų vis daugiau žmonių.

21 REKOMENDACIJA

„Sustabdykime maisto švaistymą“. Mokyklose rengiama informuotumo apie maisto švaistymą didinimo savaitė

Rekomenduojame mokyklose organizuoti teminę savaitę maisto švaistymo klausimu, siekiant ugdyti mažų vaikų ir paauglių sąmoningumą šia tema. Šią savaitę vykdomos veiklos forma ir jos turinys priklausytų nuo moksleivių amžiaus. Pradinėse mokyklose ir įgyvendinant mažesniems vaikams skirtas programas šios savaitės metu daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama sąmoningumo ugdymui pasitelkiant žaidimus. Europos Komisija turėtų parengti ir išplatinti visomis ES kalbomis parengtas mokykloms ir mokytojams skirtas priemones apie tai, kaip mokyklose didinti sąmoningumą maisto švaistymo srityje ir kaip aptarti bei organizuoti veiklą šia tema, atsižvelgiant į jų dėstomus dalykus. Į šį priemonių rinkinį, kuris turėtų būti lengvai prieinamas internetu, turėtų būti įtrauktos siūlomos veiklos gairės, kad mokytojams nebūtų užkraunama pernelyg daug papildomos naštos. Jaunesniems moksleiviams už pasiekimus būtų išduodami pažymėjimai (su ES logotipu). Valstybės narės šios savaitės renginius organizuotų atsižvelgdamos į savo švietimo sistemų programas ir mokslo metų kalendorius. Mokyklos, remdamosi mokytojams skirtomis priemonėmis, galėtų laisvai nuspręsti, kokią veiklą jos pageidautų organizuoti tokią savaitę.

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Vaikai turėtų išmokti vertinti maistą, taip pat sužinoti, kaip gaminamas maistas ir kiek laiko užtrunka jo gamyba. Svarbu, kad vaikai nuo ankstyvo amžiaus suprastų tokius dalykus. Tokia kampanija per vaikus ir paauglius taip pat pasiektų tėvus, nes moksleiviai, grįžę namo, tėvams papasakoja apie savo patirtį mokykloje.

Papildomos pastabos

- Vienas iš siūlomos veiklos privalumų yra tai, kad vaikai turėtų išmokti vertinti maistą, taip pat sužinoti, kaip gaminamas maistas ir kiek laiko užtrunka jo gamyba. Svarbu anksti pradėti ugdyti sąmoningumą. Dar vienas privalumas yra tai, kad tokia kampanija suteikia galimybę per vaikus ir paauglius pasiekti tėvus, nes moksleiviai, grįžę namo, tėvams papasakoja apie savo patirtį mokykloje.
- Vienas iš sunkumų – kaip prašant mokytojų patiems organizuoti visą vykdytiną veiklą ir pasiūlyti idėjų jiems neužkrauti papildomos naštos. Dėl šios priežasties labai svarbu sukurti siūlomos veiklos sistemą arba pateikti susijusias gaires, kad ši iniciatyva būtų naudinga visiems visų mokyklų moksleiviams.

22 REKOMENDACIJA

Vartotojų aprūpinimas priemonėmis, kad jie suvoktų savo veiksmų poveikį maisto švaistymui ir galėtų nepriklausomai priimti susijusius sprendimus, taip pat suprastų, kaip perdirbti, išsaugoti ir pakartotinai naudoti produktus prieš pasibaigiant jų galiojimui terminui ir po to

(„tinka vartoti iki“ yra maisto produkto saugos data, po kurios jis neturėtų būti vartojamas; „geriausias iki“ reiškia datą, iki kurios produktas išlaiko optimalią kokybę)

Rekomenduojame naudoti informacines priemones, kurios padėtų didinti vartotojų informuotumą ir stiprinti jų gebėjimus spręsti, ar maisto produkto galiojimo terminas iš tikrųjų yra pasibaigęs. Kad vartotojai suprastų maisto produktų tinkamumo vartoti terminus, palaikome galimybę etiketėse aiškiau nurodyti minimalų maisto produktų tinkamumo vartoti terminą: jis turėtų būti nurodomas toje pačioje visų produktų vietoje ir užrašomas didesniu šriftu. Be to, siūlome tiesiai ant gaminio etiketės tvirtinti QR kodus (galima naudoti ir brūkšninius kodus). Kam to reikia? Kad būtų suteikiama informacijos apie geriausius produkto laikymo būdus, kad pagal produkto skonį ir kvapą būtų galima suprasti, ar jis vis dar tinkamas vartoti, ir kad būtų pateikiama maisto ruošos patarimų (pritaikytų receptų pavyzdžių). Mūsų nuomone, gamintojai gali geriausiai pateikti oficialią informaciją naudodami QR kodus. Kalbant apie neženklinamus nefasuotus produktus, pavyzdžiui, vaisius ir daržoves, QR kodai turėtų būti pateikiami produktų pardavimo vietose, kad būtų išvengta nereikalingų pakuočių. Kad šis informacijos šaltinis būtų prieinamas visiems, nemanome, kad turėtų būti naudojamos tik skaitmeninės technologijos – pageidautume, kad informacija būtų teikiama ir popieriuje (pavyzdžiui, prekybos centrų informaciniuose leidiniuose).

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Teikiame šią rekomendaciją, nes, mūsų nuomone, sudėtinga įpratinti vartotojus atsakingai rinktis ir vartoti maisto produktus. Papildyti ant maisto produktų ir (arba) gaminių etikečių pateikiamą informaciją yra vienas iš būdų padėti vartotojams suprasti su galiojimo pabaigos data susijusius klausimus. Tai taip pat suteikia galimybę įveikti klaidingus įsitikinimus arba baimę susirgti vartojant pasibaigusio galiojimo termino produktus. Iš tiesų žinome, kad gamintojai, siekdami apsisaugoti, kruopščiai nurodo minimalius tinkamumo vartoti terminus. Iš tikrųjų, maisto produktus galima vartoti ir pasibaigus tinkamumo vartoti terminams. Neabejojame, kad svarbu nurodyti terminą, iki kurio produktai yra tinkami vartoti. Iš tikrųjų, tai tebėra vienas iš pagrindinių šviežumo rodiklių.

Papildomos pastabos

Vienas iš šios rekomendacijos privalumų yra tai, kad daugiausia dėmesio skiriame ženklinimui, kad kuo geriau informuotume vartotojus apie naudą jų piniginei ir aplinkai. Mūsų šūkis puikiai atspindi mūsų idėją: „pirkite atsakingai, maitinkitės pigiau“. Siekdami supažindinti vartotojus su šiuo naujuoju informacijos šaltiniu ir jį populiarinti, siūlome surengti didelę komunikacijos kampaniją, kurios metu būtų paašškintas šios naujos priemonės tikslas.

23 REKOMENDACIJA

Standartizuotos praktikos įgyvendinimas mažmeninės prekybos lygmeniu skatinant vartotojus įsigyti besibaigiančio galiojimo produktus

Rekomenduojame iš naujo apsvarstyti galimybę įsigyti besibaigiančio galiojimo termino produktus ir paprašyti įmonių priimti tokių produktų valdymo ir jų vertės išaiškinimo vartotojams strategiją. Iš tikrųjų, reikia gerinti namų ūkių požiūrį į tokius produktus, kad jie nėra skirti tik vienai gyventojų grupei. Šią strategiją sudaro kelios dalys:

- reguliavimo įgyvendinimas Europos lygmeniu, sukuriant specialų tokių produktų skyrių, kad jie būtų lengvai prieinami ir atpažįstami iš karto atėjus į parduotuvę, taip siekiant skatinti geresnę visų vartotojų, neatsižvelgiant į jų pajamas, vartojimo praktiką;
- komunikacijos politikos plėtojimas pabrėžiant tokius aspektus kaip sveikas protas ir produktų patrauklumas, taip pat atsakingas požiūris į pirkimą (reklaminiai su neatsakingu vartojimu susiję aspektai neturėtų būti svarbiausios perduodamos žinutės);
- mažmenininkų skatinimas pritaikyti savo praktiką ir didžiausios paklausos laikotarpiu šviežius produktus į lentynas dėti kartu su besibaigiančio galiojimo termino produktais (atsižvelgiant į įvairių Europos šalių vartotojų praktiką).

Loginis pagrindas ir (arba) pagrindimas

Teikiame šią rekomendaciją, nes ji padeda stiprinti daugelyje parduotuvių įgyvendinamas strategijas ir Europos mastu standartizuoti gerą patirtį. Mūsų grupė itin daug dėmesio skiria teigiamam visuotinio šių priemonių taikymo poveikiui, nes tai padėtų pakeisti nuomonę apie pigius produktus (kad jie yra prieinami ne tik tam tikriems namų ūkiams, bet ir visiems gyventojams).

Papildomos pastabos

Ši rekomendacija yra vienas iš būdų skatinti įmones taikyti tvarią praktiką. Iš tikrųjų, tai gali padėti didinti vartotojų lojalumą. Vis dėlto, įgyvendinant šią rekomendaciją praktikoje, kyla tam tikrų sunkumų:

- namų ūkių lygmeniu: kaip paskatinti juos elgtis lanksčiau ir pritaikyti savaitės valgiaraštį atsižvelgiant į turimus produktus;
- specialistų lygmeniu: reikia rengti darbuotojų mokymo kursus ir šią naują politiką įgyvendinti praktikoje;
- plačiosios visuomenės lygmeniu: kaip įveikti klaidingus įsitikinimus ir pakeisti šių produktų gavėjų suvokimą, be abejo, nedidelėmis sąnaudomis, tačiau pirmiausia mažinant neparduodamų produktų kiekį.